

MIDDELALDERARKÆOLOGISK NYHEDSBREV

Nr. 100 Februar 2020

En efterårsdag på Moesgård inden et bestyrelsesmøde.

Forside: Ét af træørerne, der har været en del af byens vandforsyning. Foto: Østfyns Museer.

Redaktion og layout: Ellen Thorkilsen & Poul Thomsen
Deadline for nr. 101: 26. juni 2020

Kasserer: Erik Jensen (ansvarlig for bestilling og afsendelse af udgivelser)

Middelalderarkæologisk Forum

Moesgård Allé 20

DK-8270 Højbjerg

Tlf.: 23877441

Kontakt@middelalderforum.dk

middelalderforum.dk

Årsabonnement (PDF): DKK 90,-

Årsabonnement (afhentet/PDF): DKK 90,-

Årsabonnement (leveret): DKK 195,-

Tryk: SUN-tryk, Aarhus Universitet

ISSN: 0905-3514

Indhold

Nyt fra bestyrelsen	4
Seminar 2020.....	4
Dagsorden for årsmøde.....	8
Nyhedsbrevets historie	9
Nyhedsbrevet igennem næsten 100 numre.....	9
Oprettelsen af MAF og de første år.....	14
Tillykke! Ein Grußwort.....	19
En redaktør ser tilbage.....	21
5-minuttersindlæg	23
Københavns Museum.....	23
Museum Silkeborg	24
Museum Østjylland	25
Nordjyllands Historiske Museum	27
ROMU.....	28
Viborg Museum	29
Østfyns Museer.....	33
Udgivelser fra Middelalderarkæologisk Forum	35
Specialer og afhandlinger (A4)	34
Småskrifter (A5).....	35
Anno Domini.....	36
Ottars Jobtelefon	37
NYT! Ny udgivelse	38

Nyt fra bestyrelsen

Fra bestyrelsens side glæder det os meget at kunne indbyde til dette års seminar d. 27. marts 2020. I år vil seminaret byde på tre spændende temaer inden for den middelalderlige arkæologi. Oplæggene vil kredse inden for emnerne *Byarkæologi*, *Fornyelse af fortidsminder* og *Middelalderlige landsbyer*. Derudover vil man også kunne høre et oplæg fra modtageren af *Årets Middelalderspeciale 2019*, samt naturligvis også deltage i foreningens årsmøde.

Seminar 2020

Det foreløbige program er som følger:

9.00-9.20: Ankomst/Registrering (kaffe).

9.20-9.30: Velkomst.

'Byarkæologi'

9.30-10.10: *Lars Agersnap Larsen, Museumsinspektør – Viborg Museum*
Store udgravninger i Viborg

Viborg Museum har en lang arkivalsk tradition med rødder i 1600-tallet, og siden 1960 har museet foretaget talrige byarkæologiske udgravninger, foruden adskillige småundersøgelser og besigtigelser. Næppe nogen af dem har pådraget sig så stor opmærksomhed, som udgravningerne ved Viborg Søndersø 1981, 1984-84 og 2001, hvor sidstnævnte med sin udstrakte tværvidenskabelige tilgang satte nye standarder og normer for udgravning og forskning i velbevarede, organiske byaflejringer. Selvom der er kommet masser af nye metoder i arkæologi, der giver muligheder for indblik, som vi ikke kunne få tidligere, så er erfaringerne fra Søndersø fortsat meget relevante for nutidens arkæologi. Indlægget vil præsentere en række nedslag i erfaringer og perspektiver fra Viborg Søndersø, men også tanker om en kommende udgravning samme sted.

10.10-10.50: *Maria Knudsen, Museumsinspektør – Sydvestjyske Museer*

Byarkæologiens metode i Ribe belyst ved cases

Moderne anlægsarbejder i de metertykke kulturlag under Ribes middelalderlige bykerne resulterer i omfattende arkæologiske undersøgelser, som på det overordnede plan kan inddeles i to typer: Trace-gravningen i forbindelse med renovering af eksisterende ledningssystemer og den stratigrafiske udgravning af større flader eller hele matrikler. Dette foredrag vil give eksempler på udgravninger både i vikingetidsbyen og i middelalderbyen samt redegøre for nogle af de metodiske valg, man står overfor på sådanne udgravninger.

10.50-11.10: Kaffe.

'Årets middelalderspeciale 2019'

11.10-11.35: *Cathrine Frederiksen, Cand. Mag. Odense Bys Museer*

Barndom i middelalderens Danmark

I forskningen er det ofte blevet påpeget, at børn er næsten usynlige i det arkæologiske materiale. Ser man på det store antal børnegrave fra kirkegårdsudgravninger er der dog mange informationer at hente. Med udgangspunkt i begravelser fra fem forskellige kirkegårdsudgravninger forsøger jeg at komme nærmere en forståelse for, hvordan barndom blev oplevet og opfattet i middelalderens Danmark. Ud fra det osteologiske materiale undersøger jeg børns levevilkår, mens forskelle og ligheder i gravskikken bruges til at belyse synet på barndommen i middelalderen. Blev børn behandlet anderledes end voksne? Ændrer synet på barnet sig med barnets alder?

11.35-12.00: Årsmøde

12.00-12.50: Frokost

'Fornyelse af fortidsminder'

12.50-13.30: *Claus Sørensen, cand.mag. Afdelingsleder, Østfyns Museer.*

Kongen kommer – Nyborg Slot i nye klæder

Siden 2014 er der på Nyborg Slot arbejdet på et storstilet projekt med følgende hovedpunkter:

De unikke historiske bygninger skal restaureres. Der opføres nye museumsbygninger, der skal give indtrykket af det oprindelige kongeslot og det unikke byrum, hvor magten blev iscenesat omkring Nyborg Slot, og hvor Torvet som centrum anskueliggøres.

Afdelingsleder ved Østfyns Museer Landskab & Arkæologi Claus Frederik Sørensen vil fortælle om nogle af de mange overvejelser som ligger bag projektet – også i forhold til at bygge nyt på et fredet fortidsminde.

13.30-14.10: *Anne Pedersen, seniorforsker, ph.d., Nationalmuseet*

Jelling – nye fund, nye tolkninger

Antikvarerne fik allerede i slutningen af 1500-årene blik for monumenterne i Jelling. Siden da har generationer af forskere arbejdet med dette sted og dets betydning for Danmarkshistorien. Ny viden opnået ved et tilfælde eller som svar på spørgsmål fra samtiden og fra forskerne har ført til nye tolkninger, som igen har givet anledning til debat, revision og nye spørgsmål. Historien er ikke slut endnu. Med de seneste undersøgelser og udgravninger indledt af Vejle Museum i 2006/7 og fortsat under Nationalmuseets Jellingprojekt fra 2009 er vores billede af monumentkomplekset i dag et noget andet end for blot 10-15 år siden. Foredraget vil præsentere nogle af resultaterne af den seneste indsats og de tolkningsmuligheder, der ligger heri.

14.10-14.30: Kaffe.

'Middelalderlige landsbyer'

14.30-15.10: *Trine Borake, Museumsinspektør Museum Vestsjælland*

Eriksholm – en helt almindelig landsby?

Syd for Holbæk blev der over flere kampagner gravet en del af et større landsby kompleks. Mange detektorfund afsatte prikker på kortet der til sidst kaldet på en egentlig undersøgelse. De mange detektorfund i kombination med geofysiske undersøgelser og arkæologiske udgravninger har givet et billede af en helt almindelig landsby i middelalderen. Eller har de? Foredraget vil fortælle om undersøgelserne og resultaterne og sætte landsbyen ved Eriksholm i kontekst.

15.10-15.50: *Anders Hartvig, Museumsinspektør Museum Sønderjylland*

Vesterbygård- Et indblik i Sdr. Bjerts historie

I 2019 blev der foretaget to udgravninger i Sdr. Bjert, syd for Kolding. De berørte områder ligger i landsbyen og på de ældste kort kunne der ses flere gårde på de berørte områder. Udgravningen gav et indblik i hvorledes landsbyen var opstået i vikingetiden. I løbet af middelalderen vandrer landsbyen mod nord for, i 1500-tallet at placerer sig langs vejen hvor gårdene ligger på 1792 kortet. Ved udgravningen kunne der iagttages flere bygningsdetaljer, blandt andet vinder brugen af syldsten først frem

omkring 1500-tallet, indtil dette tidspunkt blev bygningerne opført af jordgravede stolper.

15.50-16.00: Opsummering/afrunding

Pris, tilmelding og betaling:

Alm. Deltagelse:

Kaffe, kage & frokost 130kr.

Kaffe & kage 80kr.

Studerende:

Kaffe, kage & frokost 80kr.

Kaffe & kage 30kr.

Kun seminar: Gratis (tilmelding nødvendigt)

Tilmelding kan ske via vores hjemmeside. www.middelalderforum.dk

Betalingsoplysninger står på tilmeldingssiden.

Sidste tilmelding er d. 23. marts.

Dagsorden for årsmøde

Dagsorden ifølge vedtægter. Endelig dagsorden opslås på www.middelalderforum.dk minimum 14 dage før årsmødet afholdes, jævnfør vedtægterne.

1. Valg af dirigent.
- 2.a Bestyrelsens beretning ved dennes formand om det forløbne års aktiviteter i foreningen.
- 2.b Årsmødets godkendelse af den aflagte beretning.
- 3.a Kasserens fremlæggelse af det reviderede regnskab for det forløbne år.
- 3.b Årsmødets godkendelse af det fremlagte regnskab.
4. Fastsættelse af kontingent for det kommende år.
5. Behandling af eventuelle indkomne forslag.
6. Valg af bestyrelse.
7. Valg af suppleanter til bestyrelsen.
8. Valg af to revisorer.
9. Valg af revisorsuppleant.
10. Eventuelt.

Indkomne forslag skal være bestyrelsen i hænde senest 8 dage før mødet.

Nyhedsbrevets historie

I bestyrelsen har vi, i anledning af det hundrede nyhedsbrev, valgt at belyse Nyhedsbrevets 33-årige historie.

Først dykkede vi i arkiverne og genlæste alle vores gamle nyhedsbreve, så vi kunne give et historisk overblik over indholdets udvikling i artikelform. Dernæst var vi så heldige, at en af Nyhedsbrevets grundlæggere, Hans Krongaard Kristensen, tilbød at skrive om tanken bag såvel Middelalderarkæologisk Forum som dets Nyhedsbrev. Tidligere redaktør Kirstine Haase fortæller om hendes tid med Nyhedsbrevet og sidst, men ikke mindst, har afdelingslederen for Arkæologi og Kulturarvsstudier, Rainer Atzbach, skrevet en artikel om den betydning, som Nyhedsbrevet har haft for studiet af middelalderen.

Nyhedsbrevet igennem næsten 100 numre

Fra middelalderarkæologiens oprettelse i 1970'erne blev der støt brug for et medie, som kunne binde udøverne af det nye fag sammen. Dette førte til oprettelsen af Middelalderarkæologisk Nyhedsbrev. Dette Nyhedsbrev skulle give informationer om aktuelle oplysninger for middelalderarkæologer.

I det første Nyhedsbrev var der oplysninger om seminarer, møder, relevante udstillinger og udgravninger. Det var herefter planen, at disse elementer skulle fylde i de efterfølgende nyhedsbreve. Der blev ikke lave

MIDDELALDER ARKÆOLOGISK

Lærestole 1
Middelalder-arkæologi
ved
Aarhus Universitet

NYHEDSBREV

INDHOLDSFORTEGNELSE:

Forord	s. 2
Opfordring/efterlysning	s. 2
Litteraturliste	s. 3
Moesgaard	s. 4
Nationalmuseets 2. afd.	s. 10
Specialer fra Moesgaard	s. 15
Anden litteratur	s. 15
Udstillinger	s. 16
Udgravninger	s. 16
Møder, foredrag, symposier, seminarer o.l.	s. 17
Diverse, bl.a. FUGLSØ	s. 17
Moesgaards undervisning og foredrag	s. 18
Prioriteringsmøde vedr. kirkegårdsgravninger	s. 20
Byarkæologisk foredragssække i Holbæk	s. 22
C.J. Thomsen symposium	s. 23
1. møde-referat fra landsbygruppen	s. 24
Indhold til konservator-møderapport om "Jern"	s. 33
"Danmarks længste udgravning"	s. 36

NR. 1 OKTOBER 1987

en systematisk indsamling, men brugerne af Nyhedsbrevet måtte selv indsende de relevante informationer til redaktionen. Da dette var en tid, hvor enhver studerende både gravede i bøgerne og rundt om i landet, var det relevant både at trykke nyheder fra jorden og fra studiet - deriblandt læseplaner, forelæsninger og nyankomne fagrelevante bøger. Lange lister med de nyankomne på både Nationalmuseets 2. Afdeling og Moesgaards hylder blev derfor troligt sendt med.

Bøgerne forblev dog ikke altid på hylderne, og biblioteket måtte sågar efterlyse hele fem siders bøger i 1994. Heldigvis for Nyhedsbrevets læsere var det dog kun selve trykkevirksomheden, der foregik i Kriminalforsorgens trykkeri i Horsens Statsfængsel. Biblioteket opfordrede alle til at gå til bekendelse og aflevere bøgerne - uden straf. Så skulle biblioteket mangle nogle bøger trykker vi gerne endnu et opråb, og hvis der er nogle, som, efter denne påmindelse, stadig ligger inde med bøgerne, kan de stadig afleveres.

Det nye medie fik hurtigt stor opbakning, og allerede ved andet nummer havde 60 personer betalt årskontingent. Redaktionen forventede allerede dengang at udgive tre nyhedsbreve om året, hvilket næsten er uændret frem til udgivelse nr. 100. De tidlige numre havde dog også andet end litter læsning, og tegneserier indgik i vidt omfang i de første par år og var med til at lette læsningen af de tungere nyheder. Fra redaktionens side modtager vi gerne nye tegneserier til fremtidige udgivelser.

Allerede fra tredje udgivelse blev Nyhedsbrevet ligeledes et medie for promoveringen af studerende i deres jagt på gravearbejde. Dette skete både gennem gentagende reklame for SIDAHS Jobtelefon. I forbindelse med Jobtelefonens opslag var det i mange år ligeledes mulighed for, at færdige kandidater kunne skrive sig på en liste med henblik på at komme i arbejde.

Announce:

Ud over at søge nye medarbejdere kunne Nyhedsbrevet også anvendes til annoncer - f.eks. denne perle fra 1988, hvor der desperat efterlyses en oversætter.

LETTISK er ikke let

synes jeg. Derfor søger jeg en, der kan hjælpe mig med at oversætte en artikel (16 sider) fra lettisk til et lettere forståeligt sprog, helst dansk/tysk/engelsk. Honorar: 1 Gammel Dansk. Så kender du nogen, der kender nogen...der kan så ring til

Redaktionen bag Nyhedsbrevet valgte i 1988 at udgive specialer og efter dette får både de trykte specialer og færdige kandidater en plads i Nyhedsbrevet. Senere udviklede denne del sig til Middelalderarkæologisk Forum, hvor man udvidede sortimentet med årsskriftet Anno Domini og den Nye Række, hvor både specialer og ph.d.-afhandlinger bliver trykt.

Formatet blev bibeholdt i en årrække, men i 2006 fik det en overhaling. Der kom nu en fast struktur på indholdet, som stadig fungerer den dag i dag. Der er også her, at det farvede forsidebillede gjorde sit indtog. Dette erstattede det klassiske sort-hvid-billede, som havde prydet forsiden siden 1991. Her erstatter indslaget *5-minuttersindlæg* de tidligere *Udstillinger og Udgravninger-indlæg*.

De næste store ændringer kom først i 2010, hvor de sejlivede læseplaner blev faset ud. Med manglen på arbejde var de studerende ikke længere i felten og dermed var relevansen væk. Samtidig gik vi fra at trykke lange lister med nye bøger til i stedet at beskrive de nye udgivelser.

I dag er det primært 5-minuttersindlæggene, der fylder, og i takt med at internettet er vundet frem, bliver flere konferencer, seminarer og lignende annonceret her. Derfor får udgravningerne lov til at fylde mere og være hovedvægten i Nyhedsbrevet.

Nyhedsbrevet har ændret både layout og fokus igennem tiden, men selv her i nummer 100 har den stadig en vigtig funktion. Det er et medie, som er let tilgængeligt og giver et indblik i, hvad der rører indenfor middelalderarkæologien med særligt fokus på udgravninger i Danmark.

Vi, fra redaktionens side, glæder os til 100 Nyhedsbreve mere.

Oprettelsen af MAF og de første år

Tanken bag Middelalderarkæologiske Forum, MAF, blev udviklet i 1987 på baggrund af frustrationer over, at de forhistoriske arkæologer på dette tidspunkt fyldte så meget i det arkæologiske landskab i Danmark.

Efter museernes orienteringsmøde på Fuglsø det foregående efterår var der en vis irritation over, at en del ældre forhistoriske arkæologer mødte op på middelalderarkæologis sektion udelukkende for at fortælle om en gravning, de havde stået for, for derefter straks at forsvinde igen. Vi var nogle, der mente, at vi middelalderarkæologer havde behov for at mødes udelukkende sammen med andre middelalderarkæologer. På dette tidspunkt var der endnu forholdsvis få færdiguddannede middelalderarkæologer og endnu færre med fast stilling inden for faget.

Vi indkaldte derfor til et møde, som, vist fra begyndelsen, fik navnet Middelaldertræf. Træffet blev ganske godt besøgt, og det blev der også besluttet, at der skulle udgives middelalderarkæologisk litteratur, som eksempelvis specialer, der var væsentlige, men som næppe ville have så stor en køberskare, at det kunne bære en udgivelse ved et kommercielt forlag.

Mødet bestod af foredrag, korte meddelelser om arkæologiske undersøgelser kaldet Mini-Fuglsø, da en del middelalderarkæologer ikke havde råd til deltagelse i orienteringsmødet i Fuglsø, men gerne ville have informationerne herfra. Med tiden forsvandt dog dubleringerne, og i

stedet kom der selvstændige meddelelser. Møderne afsluttedes i de første år med ganske markante diskussioner om forskellige emner. I de første år var det således, at de færdige kandidater kendte hinanden fra studietiden, så man kunne udtrykke sig lidt frit, og bølgerne gik højt.

Selv om antallet af middelalderarkæologer var forholdsvis beskedent, var der bestemt mange forskellige opfattelser af faget. Det kunne være spørgsmål om, hvor vidt universitetsfaget burde være aktivt for at sørge for at skaffe færdige kandidater job, eller om undervisningen på alle punkter var relevant eller burde ændres. Der var også en udtalt forestilling, at man burde udvikle efteruddannelse uden om universitetet. På et tidspunkt var det meget vanskeligt at få udgravningserfaring på grund af få arkæologiske undersøgelser, og der kom et kraftigt ønske om, at universitetsfaget burde iværksætte forskningsgravninger (måske som Olaf Olsen i Øm) bemannet med hovedfagsstuderende.

Det var lidt besværligt at få finansieret de første specialer og den æstetiske kvalitet i trykningen var ikke særlig høj. Med tiden indbragte salget af specialer dog et betragteligt beløb, og det var i længden ikke hensigtsmæssig med den løse struktur, hvor en lidt vekslende gruppe stod for de forskellige tiltag med Træf, Nyhedsbrev og specialer og en sum penge. Det blev derfor i 1990 besluttet at oprette en forening. Hertil skulle der udfærdiges nogle vedtægter. Per Kristian Madsen var medlem af en antenneforening i Ribe, og vedtægterne herfra blev brugt som forbillede

for vores forening, hvor der så skulle indføjes de nødvendige modifikationer.

Foreningen (der blev officielt stiftet på Årsmødet i 1991) fik navnet Middelalder-arkæologisk Forum med hjemsted ved Afdelingen for Middelalderarkæologi. I formålsparagraffen fremhæves det, at formålet "er i et nært samarbejde med alle interesserede parter at virke for kontakten mellem alle udøvere af/uddannede i faget middelalderarkæologi". Selv om foreningen specielt var tænkt på personer uddannet i faget, var der ingen ønske om at udelukke de mange, der på dette tidspunkt arbejdede med middelalderarkæologi med en anden baggrund. Når hjemstedet var ved Afdelingen var det naturligvis for at give de studerende mulighed for at deltage i et seminar uden store omkostninger.

Uden at det var formuleret eksplicit var det væsentligt at samle alle for at imødegå snigende tendenser til, at få årgange samlede sig i mere eksklusive grupper. På et tidspunkt, hvor der ikke var mange færdige kandidater i faget var det vigtigt at stå sammen mod udefrakommende trusler. Det ses også i § 9 om bestyrelsens sammensætning. Flest mulige interesser skulle være repræsenteret. "Det skal iagttages, at bestyrelsen sammensættes bredt, således bør mindst de følgende grupper være repræsenteret: de studerende i middelalderarkæologi, Afdelingen for Middelalderarkæologi, museer med arkæologisk ansvarsområde og middelalderarkæologer, der ikke har fast ansættelse."

I de første år var der ganske få faglige fora, som specielt henvendte sig til middelalder-arkæologer – det har ændret sig vældigt siden hen. Det betød til gengæld, at det årlige Middelaldertræf blev ganske godt besøgt. Bespisningen kunne slet ikke klares af datidens lille kantine på Moesgaard, så den selvbestaltede arbejdsgruppe og senere bestyrelsen brugte mange kræfter på organiseringen af måltider. Dengang var det muligt at fortsætte møderne til langt ud på eftermiddagen selv om fredagen. Der skulle derfor ikke kun sørges for frokost, men også aftensmad til de, der havde langt hjem. Med tiden blev der færre, der blev til det sidste måltid, og da bestyrelsen opdagede, at nu var det kun bestyrelsesmedlemmer og studerende, der deltog, stoppede denne del af det sociale samvær.

Efter at Træffet havde kørt efter nogenlunde samme opskrift gennem en årrække, blev der foranlediget af en diskussion på Årsmødet 1998 besluttet at udsende et spørgeskema om Træffet. Blandt besvarelserne var det tydeligt, at deltagerne prioriterede de længere foredrag frem for Mini-Fuglsø og Diskussionsforum, som så med tiden gled ud. Der var også en del, der prioriterede det sociale samvær. Det var godt at træffe de gamle kammerater, hvilket vi nok havde på fornemmelsen ud fra fraværet af deltagere ved Årsmødet. Der lå jo også overordnet i Træffets idé, at færdige kandidater og studerende havde mulighed for at mødes.

Nyhedsbrevet blev sat i værk på et tidspunkt, hvor der ikke var noget internet. Derfor bestod indholdet i høj grad af oplysninger, som man i dag henter på nettet eller får tilsendt digitalt. En væsentlig del var annoncering af forskellige seminarer og symposier. Det kunne undertiden være vanskeligt at få tidsfrister hertil til at gå op med Nyhedsbrevets udsendelser, men for mange var det den eneste mulighed for at høre om et spændende arrangement. Der var også referater fra enkelte seminarer. En betydningsfuld del af Nyhedsbrevets indhold var oversigter over nyanskaffelser af middelalderarkæologisk litteratur på Moesgaard og Nationalmuseet. Det var ikke uden bøvl at få lavet disse lister, men forespurgt var der en del efterspørgsel, da der på dette tidspunkt overhovedet ikke var meget litteratur om denne disciplin, og hvis man sad ude på et lokalmuseum, var det svært at opdage, om der kom nyt. Grundlæggende er hovedparten af meddelelserne i de tidlige årgange af Nyhedsbrevet nu noget, man finder på nettet.

I 1995 udgav vi det første nummer af tidsskriftet Anno Domini. Der var en gruppe studerende, som følte, at der var et behov for, at forskellige artikler fra studerende burde have mulighed for en større udbredelse. Problemet var, at redaktionsgruppen ikke havde penge til trykning og udsendelse. Her gik så MAF ind og påtog sig udgifterne og distributionen som en del af Nyhedsbrevets udsendelser, der var baseret på medlemskontingentet. Efter et par år var redaktionsgruppens medlemmer færdige med studiet og havde egentlig forestillet sig, at de

kunne fortsætte, således at tidsskriftet egentlig tilhørte én eller to årgange. Her måtte bestyrelsen for MAF dog gøre klart, at hvis vi fremover skulle bære omkostningerne, skulle tidsskriftet fortsat være skrevet og redigeret af de studerende på faget.

Selv om bestyrelsen skulle være bredt sammensat, blev det i høj grad de studerende, som havde det største arbejde med bestyrelsesarbejdet, planlægning af træf, regnskabsførelse, redaktion af Nyhedsbrevet og diverse udgivelser. Rigtig mange har i årenes løb påtaget sig disse hverv og forhåbentlig haft nytte af det sidenhen.

Hans Krongaard Kristensen

Lektor Emeritus

Tillykke! Ein Grußwort

Middelalderarkæologisk Nyhedsbrev har siden grundlæggelsen i 1987, både som papir- og elektronisk udgave, været en succeshistorie.

Det har været båret autonomt af studerendes og unge kandidaters initiativer og energi – og i mange år også af venlig bistand fra Hans Krongaard Kristensen. Desuden har Middelalderarkæologisk Nyhedsbrev affødt to fortrinlige børn: nemlig den lange serie af specialer og ph.d.-afhandlinger med vigtige forskningsresultater inden for somme tider helt nye forskningsfelter. Uden Nyhedsbrevet ville de næppe være blevet publiceret på grund af forfatternes travlhed med andet efter

uddannelsens afslutning, men i dag når de bredt ud til især museer og andre forskningsinstitutioner i Danmark og det øvrige Norden, og nogle også til detektorfolket. Siden 1995 har desuden det lille skrift Anno Domini givet et levende indtryk af det varierede forskningsarbejde udført af studerende i forbindelse med opgaver under arkæologistudiet.

Selve skriftet Middelalderarkæologisk Nyhedsbrev har haft en mere dialogisk rolle. Det har været en brobygger mellem universitetsmiljøet på Moesgård og arbejdsverdenen ud i landet. Særlig i tiden før internettet og de sociale medier, har det været en vigtig informationskilde til, hvad der sker i dansk middelalderarkæologi. Denne forbindelse har stor betydning: På den ene side kan de studerende høre og læse lidt om, hvad der foregår ved museerne, hvor de fleste helst vil finde et job som arkæolog. På den anden side får museerne også lidt indblik i universitetets arkæologiens bidrag til faget og information om seminarer af forskellig art og nye bøger. I mange år blev der desuden afholdt årlige og meget velbesøgte møder arrangeret af Nyhedsbrevets mor: Middelalderarkæologisk Forum (MAF); her var indlæg af både studerende og af ansatte fra museer og universitet, og siden kom der gode referater i Nyhedsbrevet. Den sidste, men ikke ringeste betydning er Nyhedsbrevets rolle som en platform, hvor studerende og unge forsker kan øve sig i to centrale discipliner i den arkæologiske forskning, nemlig artikelskrivning og redaktionsarbejde.

Desværre medførte de økonomisk rammebetingelse, at Middelalder- (og Renæssance) Arkæologi forsvandt som selvstændig uddannelse i 2019. Men der eksisterer stadig et meget aktivt studiemiljø – og det intensiverede samarbejde med Forhistorisk Arkæologi, naturvidenskabelige partnere og siden 2019 også Klassisk Arkæologi har åbnet for nye tværfaglige muligheder, som også beriger de studerendes forskning om Middelalderen og Renæssancen i Danmark, Europa og hinsides.

Stort tillykke med Nyhedsbrevets udgave nr. 100. Afdelingen ser frem til et godt og konstruktivt samarbejde omkring også de næste 100 numre.

Rainer Atzbach

Lektor i Middelalder-Renæssance/Historisk Arkæologi

Afdelingsleder ved Afdeling for Arkæologi og Kulturarvsstudier

En redaktør ser tilbage

I 2004 blev jeg medlem af MAFs bestyrelse. Jeg var på det tidspunkt kandidatstuderende på Middelalderarkæologi. Jeg valgte at stille op, da foreningens forskellige indsatser (bl.a. udgivelse af specialer og at arrangerer seminarer) samt sigtet med at favne både studerende, undervisere ved faget samt museumsansatte arkæologer og andre med interesse for middelalderarkæologi tiltalte mig. Og jeg blev bestemt ikke skuffet. MAF var og er et forum, som netop kan skabe en forbindelse

mellem disse verdner, der sommetider kan forekomme ganske adskilte. I dette spiller Nyhedsbrevet en særlig rolle som informationskanal og brobygger. Jeg overtog redaktionen og layoutet i 2007 samtidig med, at jeg flyttede fra Århus til København. At stå for sammensætningen af Nyhedsbrevet blev på den måde en genvej til at jeg kunne holde mig ajour med, hvad der rørte sig på faget og i miljøet i øvrigt. Det var tiden før Facebook og andre af den type internetplatforme for alvor slog igennem. Opgaven var nem at gå til, da Nyhedsbrevet allerede i 2006 havde fået en digital ansigtsløftning. Indtil da var alt foregået analogt. Både indhentning af aktuelle seminarer, 5-minutters-indlæg og bestilling af tryk foregik over nettet, så det kunne stort set arrangeres fra sofaen alt sammen.

Jeg forestiller mig egentlig ikke, at det har ændret sig så meget siden. Dog kan jeg med glæde konstatere at Nyhedsbrevet nu også er blevet en Facebook-gruppe. Det er en stor service på den måde at kunne modtage et kurateret indhold for os med en særlig interesse for middelalder-arkæologien. Mens oplysninger om seminarer og konferencer efterhånden kan hentes mange andre steder, er de korte opdateringer om aktuelle udgravningsresultater noget helt unikt for Nyhedsbrevet og fortsat ganske uundværlige for Nyhedsbrevets læsere.

*Kirstine
Redaktør fra nr. 62 til 76*

5-minuttersindlæg

Københavns Museum

En udstilling i det nye Københavns Museum

I starten af februar (gen)åbnede Københavns Museum efter en årrække, der blandt andet har budt på en flytning og en fornyelse. Museet lagde ud med en ny udstilling, der skal sætte fokus på København, byens historie og spor efter de første mennesker i området.

Udstillingen vil være nedslag på 14 forskellige begivenheder i Københavns historie, som alle har været med til at gøre byen til den by, den er i dag. Man kan for eksempel se Københavns vikingetid og fæstningsbyggeriet i middelalderen. Her vil der blandt andet, gennem arkæologiske genstande, som blandt andet er fundet under udgravning til den ny metro, samt en interaktiv bymodel med lyde, film og andre forskellige installationer, være mulighed for at se en afspejling af hverdagslivet i det københavnske område, selv fra før byen for alvor blev etableret.

Ellen Thorkilsen, på baggrund af: <https://cphmuseum.kk.dk/> og <https://www.facebook.com/pg/koebenhavnsmuseum>

Blicher og Genforeningen – ny særudstilling på Blicheregnen

I år er det 100 år siden, at Sønderjylland blev genforenet med Danmark. Det markerer Blicheregnen med en miniudstilling om Blicher og Genforeningen. Blicher oplevede hverken tabet af Sønderjylland i 1864 eller Genforeningen i 1920, men han havde alligevel markante holdninger til grænsespørgsmålet. Det er de holdninger, Blicheregnens nye særudstilling giver et indblik i.

For Blicher var Sønderjylland en uløselig del af Danmark, og han gik ind for den såkaldte Ejderpolitik, der ville indlemme Slesvig i det danske kongerige, mens Holsten skulle forblive tysk. Blicher så med bekymring på den tyske indflydelse i Sønderjylland, som han frygtede helt ville fortrænge det danske sindelag. På den baggrund gik Blicher ind i kampen for at fremme den danske nationalfølelse og fællesskabet på tværs af landsdelene gennem avisindlæg, Himmelbjergsfesterne og sin deltagelse på Skamlingsbanken.

Søndag d. 9. februar åbner særudstillingen Blicher og Genforeningen på Blicheregnen. Til åbningen vil der være et mindre sønderjysk kaffebord med kaffe og kage. Udstillingen står frem til udgangen af 2020.

Med udstillingen kigger museet nærmere på Blichers holdninger til det sønderjyske spørgsmål og de begivenheder, der efter Blichers død fik afgørende betydning for Sønderjyllands skæbne de næste 100 år. Bliv

blandt andet klogere på, hvorledes Blicher forudså de slesvigske krige, samt hvordan Blichers tanker endnu var relevante ved Genforeningen i 1920.

Praktisk information:

Udstillingen åbner søndag d. 9. februar kl. 12.00 og kan ses frem til d. 31. januar 2020.

Vi fejrer åbningen med kaffe og kage. Det er gratis at deltage i kaffebordet efter betalt entré til museet.

Marianne Gjørtz Hougaard

Museum Østjylland

Middelaldernyt fra Randers

Fig. 1. Fundamentet til huset. Foto: Museums Østjylland.

Museum Østjyllands arkæologer har op til jul fulgt arbejdet med at nedgrave affaldscontainere ved Slotsgade, umiddelbart øst for Østervold, altså lige uden for byen. I forbindelse med arbejdet blev der fundet rester af den oprindelig vej øst ud af byen. Vejen bestod af et lag kraftigt grus i omkring 20cm i tykkelse. Lignende vejlag er observeret flere steder i den middelalderlige by. Vejforløbets retning passer fint med de rester af Østerport, der ved flere lejligheder er blevet registreret i Østervold. Senest i forbindelse med omlægningen af Østervold i 2005/2006. Den østlige indgang til byen har således fulgt den nuværende Slotsgade. I forbindelse med vejen blev der fundet enkelt stykker keramik, der dateres til senmiddelalder og renæssance.

Langs med vejen blev fundet resterne af en bygning, der må have stået helt ud til vejen. Bygningen stod på et flot og velbevaret kampestensfundament, og må have været i bindingsværk, da der ikke blev fundet rester af murværk eller mørtel over stenfundamentet. Der blev registreret fire på hinanden følgende gulvlag i profilen over fundamentet. Gulvlagene var af mørtel og stod som flottet, tydelige, lyse striber igennem profilen. Huset blev udelukkende erkendt, fordi entreprenøren måtte grave sikkerhedsanlæg på nedgravnings sider, og derfor blev nødt til at udvide hullet en smule. Der er derfor kun erkendt en mindre del af bygningen, og det vides ikke, om den stod med gavl eller langside ud til vejen. Bygningen er anlagt på en flade, der lå omkring tre meter under det niveau, man i dag bevæger sig rundt på. Der blev desværre ikke fundet

daterende materiale omkring bygningen, så en datering må baseres på en kommende C14-datering. Museets arkæologer regner indtil videre med, at bygningen er opført i senmiddelalderen.

Thomas Guntzelnick Poulsen

Nordjyllands Historiske Museum

Aalborg Historiske Museum: ÅHM 6907: Algade ud for Museet

Aalborg Kommune renoverer i øjeblikket den sidste etape af Algade, og der graves nu ved Vesterport, den ene af Aalborgs fire middelalderlige byporte.

Vesterport antages at være opført i 1400-tallet. Tårnets kælder blev udgravet i 1907, og kælderrummet findes bevaret under Algade. Kælderen består af et ca. 4,5x4,4m stort rum med et smalt vindue mod vest. Adgang til tårnets kælder er sket ad en spindeltrappe i bygningens sydside.

Belægningsarbejderne giver mulighed for at undersøge tårnets ydermur, samt det eftermiddelalderlige broanlæg over voldgraven (Vesterå) umiddelbart vest for tårnet. Ydermuren er opført af munkesten på nord-, syd- og vestsiden, mens østsiden er opbygget af kampesten, hvilket tyder på, at denne del af tårnet har ligget under terræn. I 1500- eller det tidlige 1600-tal er opført et delvist muret anlæg over voldgraven. Brofæsterne på begge sider af åen er opbygget af krydsskifte i tegl, mens der har været et plankedæk over det ca. 4,6m brede spænd over Vesterå. Plankedækket

blev senere afløst af en muret konstruktion med granitbjælker. Broen fremstod da rødkalket.

Fig. 2. Oversigtsfoto over Vesterport set fra syd. Under den store betonplade ligger kælderrummet, mens den mindre betonplade dækker spindeltrappen. Til højre i billedet ses teglfacade mod syd og kampestensmur mod øst. Foto: Nordjyllands Historiske Museum.

Udgravningsleder Stine A. Højbjerg

ROMU

Jørlunde præstegård

ROMU har i anledning af planer om nedrivning af Jørlunde præstegård foretaget en arkæologisk forundersøgelse omkring den eksisterende

bygning fra 1800-tallet. Der fremkom tag- og vægstolpehuller fra en treskibet bygning, formentlig fra vikingetid, samt gruber og kulturlag med keramik, der ligeledes må dateres til vikingetid. Hertil syldsten og gulvlag fra nyere tid fra en forgænger til den nuværende præstegård. Overraskende fandtes der ikke spor efter middelalderlige aktiviteter. Der påbegyndes en mindre udgravning omkring præstegården i slutningen af januar.

Jesper Langkilde

Viborg Museum

Detektorfund

Via månedens detektorfund kan man følge med i de interessante genstandsfund, der bliver gjort i Viborg Museums ansvarsområde.

I løbet af de sidste par måneder er det især vikingetidsfund, der er blevet gjort.

I februar blev der fundet én af de kendte masker, men hvem er det egentligt, er der afbilledet på masken? Er det Odin med det manglende øje? Loke med den sammensyede mund? Eller måske Mimer, som kun er et hoved ifølge den nordiske mytologi?

Fig. 3. Masken, som var månedens fund i februar i Viborg. Foto:
<https://viborgmuseum.dk/arkaeologi/httpsviborgmuseumdkarkaeologiliste-over-maanedens-detektorfund>.

I december var månedens fund et karolingisk inspireret bæltebeslag med nitter, som minder om de trefligede smykker, men det er ikke forsynet med en nål. Beslaget har siddet som afslutning ved selve bæltets sværdfæste. Måske er der tale om en original brug for en frankisk kriger, der har været oppe i Norden, hvem ved? Uanset hvad er der tale om et interessant og forgyldt, tungeformet beslag fra 800-tallet.

Fig. 4. Det karolingisk inspirerede bæltespænde med nitter. Foto:
<https://viborgmuseum.dk/arkaeologi/httpsviborgmuseumdkarkaeologiliste-over-maanedens-detektorfund>.

Også i november blev der gjort et vikingefund, nemlig en skjoldamulet med et indridset mønster på forsiden. Her ser man også to små nitter, der holder et håndtag på bagsiden. Håndtaget kan, i modsætning til nålene på almindelige fibler, bruges til at trække en snor eller tynd rem igennem. Derfor har det endnu ikke været muligt at afgøre, hvordan amuletten helt præcist har været anvendt.

Det er et interessant lille smykke, som eventuelt kan have noget at gøre med kvindens status i vikingetidens samfund, hvor hun har haft magt i hjemmet, men ikke på Tinget. Fra samtiden kendes dog også de magtfulde valkyrier, som både har haft skjolde og stor, mytisk magt.

Fig. 5. Skjoldamuletten. Foto:

<https://viborgmuseum.dk/arkaeologi/httpsviborgmuseumdkarkaeologiliste-over-maanedens-detektorfund> (her kan også ses amulettens indskrift).

Hald Borgruin

Museets mål med at forså "De fem Halder" i tidmæssig relation til hinanden samt deres udformning skal opnås på flere måder. Museets arkæologer bruger de metoder, som kan give resultater, og derfor samarbejder de med mange forskellige faggrupper.

Det har bl.a. medført, at den seneste undersøgelse af Hald-borgene har været i samarbejde med et kloakfirma, som i samarbejde med arkæologerne har boret ind i siden af én af voldene. I hullet sendte man et kloakkamera ind med målet at finde våben i de efterladte rum, som man kendte, men hvis indgang på nuværende tidspunkt er spærret.

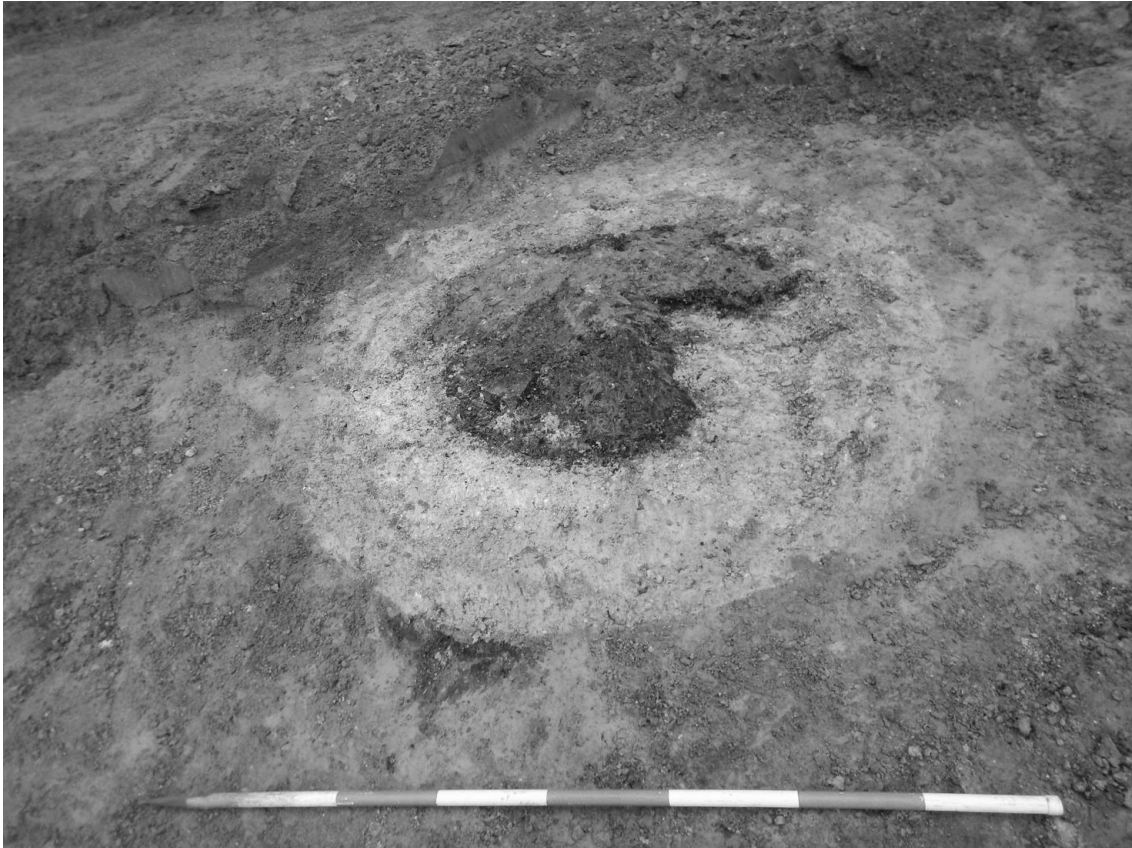
Undersøgelsen resulterede desværre ikke i våbenfund, men det kunne bekræftes, at der er to teglbyggede rum inde i volden, hvilket er dem, der også kendes fra de skriftlige kilder.

Et link til et tv-klip kan findes på:

<https://www.tvmidtvest.dk/nyheder/28-01-2020/1930/kig-ind-i-gammel-middelalderborg>.

Poul Thomsen, på baggrund af <https://viborgmuseum.dk/> og <https://www.facebook.com/ViborgMuseum/>

Nyborg Torv

I forbindelse med omdannelsen af Nyborg Torv har Østfyns Museer foretaget udgravninger i foråret og sommeren i 2019 og senere overvågninger af projektet. Ved de tidligere etaper fandt man bl.a. bunden af en kælder, et latrin og en stensat vej, og ved de følgende overvågninger fremkom tre niveauer af byens vandforsyning i form af større træør. Det yngste niveau kunne erkendes på et kort over Nyborgs vandforsyning fra 1798, mens det ældste niveau formodes at stamme fra 1500-tallet. Disse tilkoblede sig til tønnebrønde, hvoraf en blev erkendt ved det yngste niveau. Dertil fremkom endnu en latrin med kun to meters afstand fra den

førnævnte latrin og kælder. Der blev i toppen af latrinen fundet foden af en højmiddelalderlig kande, og latrinen tolkes deraf at have været i brug i 1300-tallet.

Fig. 7. Ét af træørerne, der har været en del af byens vandforsyning. Foto: Østfyns Museer.

Disa L. Simonsen

Udgivelser fra Middelalderarkæologisk Forum

På de kommende side kan de se hvilke udgivelser som Middelalderarkæologisk forum har til salg, bestillinger bedes foretaget via www.middelalderforum.dk

MAF udgiver specialer og andre publikationer, skrevet af studerende, af interesse for middelalderarkæologien

Priserne er eksklusive forsendelse.
Bestillinger afsendes indenfor tre uger, men kan også afhentes på Moesgaard

Titler, som ikke fremgår af listen, er desværre udsolgt.

Specialeabonnement

Vil du slippe for besværet og automatisk modtage specialerne, når de udkommer?

Så tilmeld dig vores specialeabonnement på kasserer@middelalderforum.dk.

Alle nyudgivelser vil derefter fremsendes til dig automatisk.

Specialer og afhandlinger (A4)		
Birka Ringbøl Bitsch	Malmgryder i Danmark	90
Anne Birgitte Jessen	Kragelundovnen og dens keramik	75
J. B. Lund	Tidlige danske møller. Middelalderens mølleteknologi i arkæologisk belysning	145
Mette Højmark Søvsø	Middelalderlige ringspænder i det nuværende Danmark	125
Esben Klinker Hansen	Senmiddelalderens og renæssancens pladerustning	85
Gunhild Øeby Nielsen	Runesten og deres fundforhold	140
Janne Fruergaard Keyes	Hemmelige huse	145
Mikael Bækskov Thomasen	Komulesko	75
Lars Agersnap Larsen	Muldfjælspløven i Danmark	160
Karen Bork-Pedersen	Stammebåde	135
Frederik Callesen	Tvis Kloster	155
Karin Poulsen	Den middelalderlige bydel nord for volden i Århus	150
Morten Søvsø	Dominikanerklosteret i Århus	100
Morten Larsen	Franciskanerklostret i Odense	140
Christopher Grønfeldt Petersen	Arkæologisk materiale fra den Iberiske Halvø i Skandinavien og det øvrige Nordeuropa ca. 1100-1600	225
Mads Erik Øvig Bjerregaard	Munkenes landskab og landskabssyn	110
Jonathan Falck Stigsby	Gejstlighedens hospitalsvæsen i Danmarks middelalder	125
Pia Katrine Lindholt	Vrejlev Kloster	145

Ditte Nørgaard Madsbøll	Jyske seglstamper i middelalder og renæssance	180
Alice Bolt-Jørgensen	Bogspænder og bogbeslag af metal i Danmark indtil ca. 1600 – identifikation, typologi, datering og proveniens	175

NYHED

Småskrifter (A5)

Lars Krants Larsen	Hvælvttyper på Sjælland, Lolland-Falster og Møn	25
Marianne Greve Iversen	Keramikkbearbejdningsmetode gennem tiderne	25
Martin Wangsgaard Jürgensen	Aspekter af den normanniske kirkearkitekturs udvikling i Normandiet og England i tiden 1066-1175	25
Martin Wangsgaard Jürgensen	Middelalderlige kildekapeller	25
Kirsten Pugdahl Pedersen	Kanderne fra Faurholm	25
Morten Larsen	Romanske vesttårne	25
Vicki R. L. Kristensen	Svendborgs middelalderbefolkning	25
Kasper Terp Høgsberg	Standard, luksus og status.	25
Kirstine Møller	Vandmøller i Danmarks Middelalder	25
Mathilde Smedegaard	Nordboernes Kirker – en diskussion af kirketypologien i Østbygden	25
Emilie Elizabeth Dueholm	Menneskers forankring i landskabet	25
	Land og By i Middelalderen 4	25

Frederiksborg Amts kirker i middelalderen	20
York, Lincoln og East Anglia	20
Få tilbage!	
Tools & Tillage 1968-1995	Spørg
Kun enkeltnumre tilbage	os

Anno Domini

Anno Domini er et fagligt skrift, der blev stiftet i 1995 af de studerende ved Afdeling for Middelalderarkæologi, Aarhus Universitet. Artiklerne i Anno Domini omhandler forskellige fagrelevante emner og skrives af studerende såvel som yngre kandidater. Skriftrækken redigeres af studerende og redaktionen. Indholdet af det enkelte nummer kan ses på middelalderforum.dk hvor de også kan bestilles.

Anno Domini 2000	25
Anno Domini 2001	25
Anno Domini 2002	25
Anno Domini 2003	25
Anno Domini 2004	35
Anno Domini 2005	25
Anno Domini 2006	25
Anno Domini 2007-2011	25
Anno Domini 2012	25
Anno Domini 2014	25
Anno Domini 2015	25
Anno Domini 2016-17	25
Anno Domini 2018	25
Anno Domini 2019	25

Ottars Jobtelefon

Efter sammenlægningen af de to studenterforeninger for Middelalder- og Renæssancearkæologi (SIDAH) og Forhistorisk Arkæologi (Hikuin), blev der i 2016 blevet dannet en fælles studenterforening, Ottar.

Fra den nye forenings side af, har vi haft en fælles vision om at synliggøre vores jobtelefon som er tilknyttet foreningen. Jobtelefonens formål er, at museerne kan ringe til os, såfremt de mangler en ekstra person til en udgravning i både kortere og længere tid.

Jobtelefonen fungerer således, at museerne har mulighed for at kontakte os, hvad enten der er tale om akut mangel, eller et projekt ude i fremtiden. Herefter finder Ottar et medlem og formidler kontakten til denne.

Læs mere om foreningen og jobformidlingen på www.ottar.dk

Jobformidlingens kontaktpersoner:

Clara Fischer Stephansen
Mail: job@ottar.dk
Tlf: 31708166

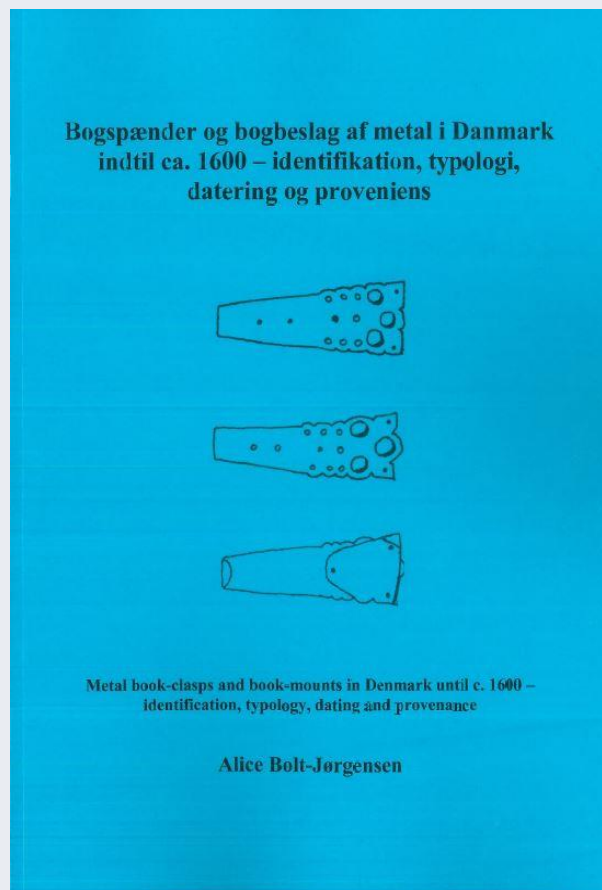
Frederikke Reimer
Mail: job@ottar.dk
Tlf: 20778215

NYT! Ny udgivelse

MAFs nyeste publikation er Alice Bolt-Jørgensens speciale fra 2004 *"Bogspænder og bogbeslag af metal i Danmark indtil ca. 1600 – identifikation, typologi, datering og proveniens"*.

Værket består først af et ekstensivt overblik over, hvordan man tidligere ar arbejdet med bogspænder og -beslag efterfulgt af en gennemarbejdet gennemgang af typologier, proveniens og identifikation.

Værket afsluttes med et omfattende katalog, som indeholder over 400 bogspænder og -beslag, som er inddelt efter de typer, som tidligere er blevet opstillet. Kataloget er, for de fleste genstandes vedkommende, illustreret med både for- og bagside, således at det er klart til både videre forskning og sammenligning med nye fund. De gengivne genstande oprinder fra bl.a. udgravninger, og er indsamlet til og med 2004.

Udgivelsen koster 175,- + porto og kan bestilles på www.middelalderforum.dk